

I dialog med tingens og tankernes landskab

Af Ole Stilborg, Keramiska Forskningslaboratoriet, Kvartärgeologisk avd. Geocentrum, Lunds Universitet. Ole.Stilborg@geo.lu.se

Arkæologiske bøger udgives i en stadig stigende strøm, men det er ikke så ofte man støder på et værk, som ikke bare forsøger at finde nye videnskabelige indfaldsvinkler, men også en anderledes form. Björn Nilssons afhandling fra 2003 med titlen "Tingens og tankarnas landskap, försök i naturomgängets arkeologi med exempel ur Blekinges och Smålands förflutna", er en bog, som lægger op til en dialog med læseren. Nilsson resonerer med læseren om udformningen af en humanøkologisk arkæologi og illustrerer med arkæologiske og etnoarkæologiske indblik i Sveriges sydøstlige hjørne.

Der findes en hel del forskellige slags arkæologer og derfor også en del forskellige måder at skrive arkæologi på. Variationen er ikke lige så stor i det skrevne, men alligevel tydelig. Tørre autoritative ophobninger af nyttige data veksler med mere episke, men oftest lige så autoritative beretninger om de store sammenhænge i tid og rum. Mange gange er teksterne tørt upersonlige, da *man* anser at distancen giver budskabet større videnskabelig troværdighed. Blandt ældre arkæologiske publikationer findes kun enkelte undtagelser med mere personligt relaterede beskrivelser og tolkninger – som veletablerede forskere kunne tillade sig.

I nyere tid er "jeg'et" og "vi'et" blevet mere accepterede i det arkæologiske sprog, og i flere og flere tekster kan jeg fornemme den tænkende person bagved ordene. Selv disse artikler og bøger er dog næsten altid envejskommunikationer. Forfatteren og forskeren vil fortælle mig noget, som jeg antagelig ikke vidste i forvejen, men som dette nye materiale og dets tolkning nu kan belyse og oplyse mig om. Det er jo klart, at denne person på den anden side af teksten vil have min udelte opmærksomhed og være sikker på, at jeg tager den nye viden til mig, overvejer den alvorligt og helst også accepterer den. Derfor anvendes autoritative former – enten tørre tæsk (undskyld tal) eller en pædagogisk forklarende enetale. Man tillader sig ingen vaklen og forventer ikke noget svar eller kommentar fra min side.

Hvor vil jeg hen med alt det her? Jo, jeg vil anmelde en usædvanlig arkæologisk bog, som efter min mening glædeligt nok opfordrer til dialog – til en samtale mellem forfatter og læser og læserne imellem. Björn Nilssons afhandling: "Tingens og tankarnas landskap, försök i naturomgängets arkeologi" har selvfølgelig også en række andre kvaliteter, som jeg skal vende tilbage til, men den intellektuelle åbenhed, jeg fornemmer i teksten, er dens styrke og en væsentlig grund til at anbefale bogen.

Temaet i afhandlingen er fortidens menneskers forhold til naturen og overvejelser om hvordan vi arkæologisk kan forsøge at forstå dette eller rettere disse forhold. Udgangspunkterne henter Björn Nilsson udenfor den arkæologiske videnskab – i forfatteren Harry Martinsons tanker om bl.a. stemningsforskning; hos antropologen Gregory Bateson (bl.a. om kort og kausalitet), hos socialpsykologen Johan Asplund (bl.a. om fremtidsforskning) og endelig geografen Torsten Hägerstrand (om tidsgeografi). Inspirationerne fra disse meget forskellige kilder munder ud i en syntese af forudsætningerne for arbejdet med en humanøkologisk arkæologi set i et langt tidsperspektiv. Heri indgår også tanker fra Annales Skolen og landskabsarkæologiske overvejelser.

Blandt forudsætningerne er:

- at den humanøkologiske videnskab er grundlæggende tværvideenskabelig;

- at dens primære opgave er at studere sammenhængen mellem mennesker, det forgangne, ting og landskab ud fra et pladsperspektiv;
- at undersøgelsen af forskellige forandringsprocessers forskellige takt er central;
- at denne forskning skal være selv-reflekterende og bevidst om sin relation til nutidens miljøpolitik.

Den humanøkologiske arkæologi handler om at se fortidens menneske i dets objektive naturlige sammenhæng, samtidig med at man søger at forstå forhistoriske folks almene forestillinger om og relationer til sine fysiske omgivelser inklusive disse forandringer i meget ulige takt. Det handler på en måde om mentale kort af omverdenen, som er materialiserede gennem den menneskelige tingslige kultur, og om arkæologernes muligheder for at dechifre dem. Et emne som senere i bogen blandt andet illustreres gennem en sammenligning mellem et etnoarkæologisk studie af fiskekroge til geddefangst i Blekinges skærgård og den arkæologiske tolkning af tværpilsvariationen i samme område uden nogle funktionelle koblinger i øvrigt.

Bortset fra at de ikke-arkæologiske kilder er både interessante og usædvanlige, så er indledningen ikke så meget anderledes end andre arkæologiteoretiske værker, som viser os hvor kompliceret mennesket og dets samfund i virkeligheden er. En virkelighed som vi måske kan nærme os gennem avancerede og initierede tolkninger af udvalgte arkæologiske fund. Men i den følgende tekst, adskiller Björn Nilsson sig fra denne tradition. De "fyra förflutenhets-försök" i essay-form om lakse- og geddefiskeri, om forandringsforenelser, om biografisk arkæologi i forbindelsen med fortidsmindet RAÄ 18 i Småland og om landskabsarkæologi i 4 kvadratiske udsnit af Blekinge og Småland har nemlig en nærhed og en almen arkæologisk relevans, som de teoretiske værker ofte savner. Her er en anden styrke ved afhandlingen. I de to senere "forsøg" lægger Björn Nilsson stor vægt på de enkelte funds særegne kvaliteter og omstændigheder, hvilket også er forudsætningen

for en biografisk indfaldsvinkel til fundpladserne. Det skal bemærkes, at forfatteren også anvender sig af større GIS-bearbejdede karterede materialer for at kunne nå frem til mere generelle tolkninger. En biografisk arkæologi som arbejder med alle arkæologiske fund fra samme fundplads kan virke som et forsøg at gøre en dyd af nødvendigheden. Men i stedet for primært at lægge vægt på hvert kronologisk stratums relation til andet samtidigt materiale lokalt og regionalt så interesserer den biografiske arkæologi sig for pladsens interne udviklingsforløb og de faktorer som bestemte det – pladsens livsforløb.

Man kan selvfølgelig hævde, at fokuseringen på det enkelte funds unikke karakter repræsenterer en regression til en gammeldags historicistisk arkæologi. Jeg ser det snarere som et velkomment forsøg på at genoplive en synsvinkel, som er forsvundet fra en stor del af moderne kvantitetsbestemt arkæologisk forskning. Specielt for almindeligt forekommende fund som flintgenstande og keramik er det mere end nogensinde kvantitet, som er målestokken for deres betydning og endda tolkning. Vægt og antal repræsenterede kar er ofte stort set de eneste oplysninger et keramisk fundmateriale får lov til at bidrage med til kundskaben om en plads – udover dateringen selvfølgelig og tegningen af "det hele kar". Der er imidlertid store kvalitetsforskelle på keramikmaterialer og deres kontekster. Ikke så sjældent kan små, velbevarede og karakteristiske materialer fra mindre men veldefinerede kontekster have et større informationspotentiale end hundredvis af kilo keramik fra et kulturlag. Det samme gælder hustomten af den enkelte gård sammenlignet med de overlappende rester efter 10 faser af 10 gårde. Interessen for den enkelte fundplads' unikke bidrag til vores viden om forhistorien åbner ikke bare for mere interessante analyser af netop den enkelte plads. Jeg tror også at vi, gennem fokuseringen på hvad det er, der gør denne plads unik, samtidigt er på sporet af oprindelserne til en væsentlig del af forandringerne i forhistorien. Kimen til en forandring må vel altid være en afvigelse. Derfor er Björn Nilssons grundige diskussion af de enkelte pladsers indhold og tilblivelse et

meget velkomment indslag specielt i en så teoretisk orienteret afhandling,

Björn Nilsson lykkes trods alt ikke rigtigt med alt. Før konklusionen har han indflettet et afsnit, som beskriver og udtrykker en kritisk holdning til den norske filosof Arne Næs' "Djupekologi". Min umiddelbare reaktion som læser var en følelse af at tabe tråden. Kapitlet er ikke uinteressant men opfattes let som endnu en præsentation af en inspirationskilde for forfatterens arbejde og man spekulerer derfor på, om det ikke ved en redaktionel fejl er havnet i den forkerte ende af bogen. Det er det dog i virkeligheden ikke, eftersom kapitlet antagelig skal ses som et svar på den tidligere erklæring om, at en humanøkologisk arkæologi skal forholde sig til nutidig miljøpolitik. Spørgsmålet er imidlertid om det bare er placeringen mellem "materiale-præsentationen" og "konklusionen", som får dette kapitel til at virke påklippet. For mig er det snarere det grundlæggende problematiske i at sammenkoble erfaringer fra udforskningen af forhistorien med politiske spørgsmål. Vist – vi skal lære af historien, men hvilken historie og hvad. Det kunne være interessant, hvis Björn Nilsson ville tage denne diskussion op og udvikle den. Personligt tror jeg

ikke det går at forene den brede indsigt i menneskelige forhold, som studiet af forhistorien kan give, med en politisk agenda, som nødvendigvis må vælge en snævrere og mere handlekraftig sandhed.

Med udgangspunkt i den autoritative tradition af arkæologiske skrifter, som vi er vant til, så forventer vi læsere at få konklusionen, samlingen af alle trådene, svarene på spørgsmålene i slutningen af bogen. Og derfor kan man blive lidt skuffet når Björn Nilsson, på trods af at han forsøger, ikke rigtig lykkes med det. Det bliver snarere en repetition af præmisserne. Men det *er* svært at komme med noget nyt, eftersom de fire forsøg allerede er gode argumenter for, at en humanøkologisk synsvinkel kan give interessante indblik i forhistoriske samfunds relation til sin fysiske omverden. Med den dialogprægede form som afhandlingen iøvrigt har, ville det derimod have været spændende at have afsluttet den med et plenum. Et referat af en diskussion mellem forfatteren, vejledere, andre doktorander m.fl. om afhandlingens tema og eksempler. Men forhåbentlig kommer den diskussion i fremtiden, når Björn Nilsson udvikler sine tanker videre.

Litteratur

Björn Nilsson 2003

*Tingens og tankarnas landskap, försök i natur-
omgängets arkeologi med exempel ur Blekinges och
Smålands förflutna.*

Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° No 44,
2003. Stockholm.